

Tasavvuf Tarihi İçinde Celvetilik

Mehmet ÜNAL*

ÖZET

Bu makalede, tasavvuf tarihi açısından son derece önemli hareketlerden biri olan Celvetiyye tarikatının dünü ve bugünü ele alınacaktır. Tarikatın sisilesi, şeyhin ve müridin vazifeleri, günümüzdeki durumu, Celvetiyye Tarikatı'nın İslam tasavvufundaki yeri ve mahiyeti hakkında açıklayıcı bilgiler, bu makalenin çerçevesini oluşturmaktadır. Bu incelemede temel amaç, yaklaşık üç yüzyıl dinî-tasavvufî bir kurum olarak ülkemizin kültür tarihinde ehemmiyetli bir yer edinen bu tarikatın dünü ve bugününü kısa bir şekilde tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Celvetîlik, Tarikat, Tasavvuf*

Jilwatiyya in the Mysticism History

ABSTRACT

In this paper, an important movement of Sufi history, Celvetiyye Order and some member poets will be studied. The paper contains information on the founder of the sect, chief Celveti poets following him and the place of the sect in the Islamic sufism. This study mainly aims at introducing this sect –having an important place as a religious-sufist institution in the cultural history of our country for about 3 centuries– and some member poets. In addition, the emergence and progress of the related sect and its present status will be studied briefly.

Key words: *Jilwatiyya, Order, Sufism.*

Giriş

Bilim ve teknolojideki gelişmelere ve sanayi toplumlarındaki refah seviyesinin olabildiğince yükselmesine karşın günümüz insanı inanç ve ruhsal durumu ile ilgili meseleleri çözmek konusunda çok başarılı olamamaktadır. Bu sebeple çağımız insanı, içinde bulunduğu açmazdan kurtulabilmek için içedönük yol ve yöntemlerden faydalanma yoluna gitmektedir. Hollywood yıldızlarının farklı eksantrik hareketlere heves etmeleri de ancak bu şekilde izah edilebilir.

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. mehmetunal@sdu.edu.tr

Tasavvuf, günümüzde üzerinde çok fazla fikir yürütülen, olumlu veya olumsuz görüş bildirilen konuların başında gelir. Onun için tasavvuf; konusu, amacı ve gayesi açısından Kitap ve Sünnet çerçevesinde etraflıca irdelenmelidir. Tasavvufun önemi Kur'an ve Hadis'te ortaya konmuş olan insanın her türlü ahlaki evresini tamamlaması ve doğruları daha iyi anlaması için benimsemiş olduğu hayat felsefesidir.

Tasavvuf hakkında çok değişik görüşler vardır. Bazılarına göre bir fikir akımı, diğer bir görüşe göre inanç coşkunluğu, kimilerine göre tarikat demektir. Yüzyıllardır birçok filozof, şair, derviş tasavvuf yolunu benimsemişlerdir. Bunlar tasavvufu inanış, yaşayış ve düşünce olarak kendilerine rehber edinmişlerdir. Tasavvuf birdenbire ortaya çıkan bir sistem değildir. İslam dininden ve çeşitli kültürlerden etkilenmiş, zaman içinde yavaş yavaş şekillenmiş, binlerce şairin, dervişin ve filozofun ortak katkı ve birikimi sonucu meydana gelmiştir.¹

Tasavvuf kelimesinin menşei ve hangi kökten türetildiği konusunda değişik görüşler mevcuttur. Kuşeyrî, bu kelimenin Arapça "saf" veya "suffe" köklerinden türetilmesini hatalı buluyor. Sufiler yün elbise giydikleri için onlara sufi denildiğini söylerler. Bu bilgiye de Kuşeyrî karşı çıkıyor. Allah'ın huzurunda ilk safta durmaları, Ashab-ı Suffa'yı dost bilmeleri, mâsivâdan yüz çevirmeleri dolayısıyla bu adı aldıkları, bulanıklığın zıddı olan duruluk anlamına gelen safâ kelimesinden ötürü bu ismin verildiği belirtilmiştir.² Sûfi kelimesinin Yunanca sofos (hikmet) kelimesinden geldiğini söyleyenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Ayrıca Sûfilere davranış ve huylarını düzelttikleri ve nefislerini her türlü kötü ve çirkin işlerden alıkoydukları için bu ismin verildiğini söyleyenler de vardır.³

Tasavvufun sınıflaşması ve tarikatlar halinde zuhur etmesi, tekkeleri meydana getirmiştir. Tekkeler, manevî ve ruhanî ilimler alanında gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Tekke; sanatta, edebiyatta, musikide, ahlâkta, edepte, cömertlik ve hizmette kemal demektir. Tekkeler asırlardır sosyal yardımlaşmanın yapıldığı, dönemine göre gençlik ve spor teşkilatı fonksiyonunun üstlenildiği, misafirlerin kabul edildiği, kimsesiz fakir ve yoksullara yardım elinin uzatıldığı, siyasi ve ticari hayata yön verildiği ve en önemlisi insan ruhunun değişime ve dönüşüme tabi tutulduğu merkezlerdir.⁴

Tasavvuf; تصوف "ebedî saadete nail olmak için nefsi tezkiye (temizleme) ahlâkı tasfiye (sıfırlama), zahir (görünen) ve batını (görünmeyen) tenvir (aydınlatma) hallerinden bahseden bir ilimdir".⁵ Tasavvuf kelimesinin hangi kökten geldiği konusunda olduğu gibi, tasavvufun tanımı konusunda da belli bir görüş birliği yoktur. Tasavvufi yaşantının kişiye özel oluşu sebebiyle şahsi tecrübe ve tespitlerin çok fazla olduğu farklı alanlardır. Her mutasavvıf, tasavvufu yaşadığı manevî tecrübeler ve bulunduğu makamlara göre tanımlamaktadır. İngiliz müsteşrik Nicholson, *Kuşeyrî Risalesi* ile Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliya'sı* ve Câmî'nin *Nefehâtü'l-ün's*'ünde geçen yetmiş sekiz

¹ Bkz., Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf, Tarikat, Edebiyat*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 2006, s. 9.

² Bkz. Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, Haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 450.

³ Tasavvufun çeşitli manaları ve türetildiği kökler ile ilgili görüşler için bkz., Ebu Nasr es-Serrâc, el-Lüma' *İslâm Tasavvufu*, Çev: H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996, s. 20 vd.; Bkz., Ferit Kam-M. Ali Aynî, *İbn Arabî'de Varlık Düşüncesi*, İnsan Yay., İstanbul 1992, s. 71 vd; Bkz., M. Necmettin Bardakçı, *Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2000, s. 11 vd.

⁴ Bkz. Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 11.

⁵ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981, s. 15.

tarifi kronolojik sırayla bir araya getirmiştir.⁶ Tasavvuf, dünyanın bütün zevk ve sefasından el çekmek, bütün süsünden vazgeçmek, bu geçici nimetlerden korunup, Allah'ın rızasını kazanmak için kalbi temizlemek, güzel ahlak sahibi olmak için çaba harcamaktan ibarettir. Tasavvufu ayrı ifade ve lâfızlarla on grupta toplamak mümkündür.

1. Tasavvuf zühddür⁷,
2. Tasavvuf güzel ahlâktır,
3. Tasavvuf tasfiye; Yani kalb temizliğidir,
4. Tasavvuf tezkiye; Yâni nefis ile mücâhededir,
5. Tasavvuf istikâmet; yâni kitap ve sünnete sarılmaktır,
6. Tasavvuf Allâh'a tam teslimiyet ve rabbânîlikdir,
7. Tasavvuf Hakk'a vuslattır (ihşân),
8. Tasavvuf İslâm'ın rûh hayâtıdır,
9. Tasavvuf bir bâtın ilmidir,
10. Tasavvuf havassa âit ledün ilmidir.⁸

Tasavvufun konusu genel anlamda Allah ve insandır. İnsanın ruh ve nefis itibarıyla yapısı, ruhun saflaştırılması, nefsin temizlenmesi ve ahlâkın yüceltilmesi, nefsin bilmek, kalbini temizlemek, gizli şeyleri açığa çıkarmak, niyaz ve yalvarma, aşk, sevgi, nefret ve kin gibi duygular ve bunlara dair bilgiler tasavvufun konusuna girmektedir. Tasavvuf; Allah, insan ve varlık arasındaki ilgiyi “vahdet-i vücûd”, “vahdet-i şühûd” ya da “tevhîd-i vücûdî ve tevhîd-i şühûdî” gibi düşünce sistemleri içinde incelemektedir.⁹

Kâinatta hiçbir şey, gayesiz ve tesâdüfî değildir. Her şeyin bir gayesi ve amacı vardır. Nitekim Allah Resulü, peygamber olarak gönderilişinin bir gâyesi bulunduğunu ve bunun da “güzel ahlakı tamamlamak” olduğunu açıkça ifade etmiştir. İslâmî ilimlerin ortak gayesi, “dünya ve ahiret mutluluğu”dur.

Tasavvufun gayesi, insanı kötü ahlâktan, çirkin huylardan uzaklaştırmak, güzel vasıflarla süslemek, Allah ve Rasulü'nün ahlâkını öğreterek Hz. Peygamber'e tam bir bağlanma ile kamil insan yetiştirmektir. Tasavvuf bir ilim olduğu kadar bir hâl ve bir eğitim işi olduğundan, gerek ferdi hayatımızda, gerekse toplum hayatımızda derin izler bırakan müesseseler kurmuştur. Tasavvufun kurup geliştirdiği bu müesseseleri üç ana grupta toplamak mümkündür.

- 1) Tasavvufî eğitim kurumları: Tarikatlar,
- 2) Tasavvufî sosyal kurumlar: Tekkeler,
- 3) Tasavvufî meslek kuruluşları: Fütüvvet ve Ahî birlikleri.¹⁰

Burada tasavvufî eğitim kurumları olan, tarikatlar içinde önemli bir yere sahip Celvetî Tarikatı'nın dünü ve bugünü hakkında kısaca bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

⁶ Bkz. Ethem Cebecioglu, "Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Târifleri" *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIX Ankara 1987, s. 387 vd.

⁷ Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kit., 24. Baskı, Ankara 2007, s. 1193.

⁸ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 55.

⁹ Bkz. Yılmaz, *age.*, s. 56.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz., Yılmaz, *age.*, s. 229.

1. Tarikatların Doğuşu

Tarikat; kalbin temizlenmesi ve dış dünyadan bütün ilişkisinin kesilmesidir. “Tarîk (طريق) yol demektir. Tarikat; (طريقة) “Allah Teâlâ’ya yaklaşmak ve O’nun hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla takip edilmesi gereken yol manasına gelir.”¹¹ Tasavvuf istilahında tarikat önceleri ahireti kazanmak için bu dünyadan yüz çevirerek, kalbi terbiye, nefis ve tabiata ait güçleri kontrol altına alabilmek için zahidane bir yaşayış manasına iken daha sonra kurulmaya başlayan ve kalbi saflaştırma, nefsi temizleme metotları üzerine bina edilen husûsî müesseselerin adı olmuştur.¹²

Tarikatlar, İslâm toplumunun vazgeçilmez unsurlarındandır. Her dönemde kendini ihtiyaç olarak hissettirmiş, bir yaşam tarzı olarak varlığını dün olduğu gibi bugünde devam ettirmektedir. İslâm toplumunun gönüllü müesseseleri olarak tekkeler ve zaviyeler aracılığıyla halka dinî, ahlakî ve sosyal alanda hizmet vermektedir.

İslâm’ın ilk devirlerinde bütün diğer dinî ilimler gibi tasavvuf ilmi de kendi başına bir ilim olmayıp Kur’ân ve Hadis’in içinde bulunuyordu. İslâm’ın kısa zamanda geniş bir sahaya yayılması, bu dine giren bazı kimselerin eski inançlarını hemen söküp atamamaları; çeşitli felsefî fikirlerin münakaşa zemini bulması ve zamanla siyasî merkeziyetin zaafa uğraması halkın bir bölümünü bu baş döndürücü, zihinleri bulandırıcı ve ruhu daraltıcı havadan kaçıp zahidane bir hayat yaşamaya sevk etmişti. Halk bu devrede saflığını, temizliğini koruyabilen bazı İslâm büyükleri etrafında toplanmaya başlamıştı. Daha sonra bu topluluklar zamanla tarikat adıyla anılır oldular. Bugünkü manadaki teşkilatıyla ilk tarikatlar Abdulkadir Gîlânî (561/1165–1166) ve Ahmed Rifâî’nin (575/1179) kurduklarıdır. Tarikat insanların zahiri manasını ifade eden şeriatın, öz ve deruni mana demek olan “hakikat”e giden yoldur. Ancak bu yolun bir rehberi olmalıdır. Şeyh ve mürşid denilen bu rehber Hz. Peygamber’e uzanan kesinti olmadan bir silsileye sahip bulunmalıdır.¹³

“Tarikatın mezhepten farkı, tarikatın tasavvufî, mezhebin fıkhi ve itikadi oluşundadır. Tarikat mensupları ayrıca bir mezhebe de mensupturlar. Nitekim sünî tarikatlar, sünî mezheplere bağlıdırlar. Tarikatların ortaya çıkış ve yayılışında iki esaslı faktörün rol oynadığı görülmektedir. Bunlardan birincisi manevî faktördür ki, o da sahabe devrinden ilk sufilerin yaşadığı zamana kadar olan devrede manevî hususiyetlerin manevî şahıslarda temerküz ve tezahür etmesidir. İkincisi sosyal faktördür ki, o da tasavvufun zamanla halk tabakalarına yayılarak her sınıftan insanın tasavvufa yönelmesidir. Bu iki faktör sayesinde tasavvuf halka mal olarak tarikatlar teessüs etmiştir.”¹⁴

Tarikatlar, dış dünyaya devamlı kapalıdırlar ve daima içe dönük yaşarlar. Bunlardan meydana gelen cemaatler tüm şehirlerde faaliyet göstermektedirler. Kökleri çok eskiye dayanan tarikatlar sık sık kendi içlerinde bölünmüş, aralarında mücadele etmiş ve değişik adlarla ortaya çıkmışlardır. Daha çok kurdukları vakıflar aracılığıyla hareket etmişlerdir. Bazıları ise bugün holdingleşmiş durumdadır. Postnişinlik bazen babadan oğula, bazen kardeşlere geçmiştir. Cemaatlerin bazılarının siyasetle çok yakın bağları olduğu günümüzde de açık ortadadır, bazıları ise politikayla ilgilenmezler.

¹¹ Eraydın, *age.*, s. 172.

¹² Bkz., H. Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetî Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982, s. 143.

¹³ Bkz., Mustafa Tahralı, *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Tasavvuf Notları*, s. 1-4.

¹⁴ Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî...*, s. 144.

Ancak Türkiye'nin her bölgesinde günlük hayatı ve insan ilişkilerini etkilemişlerdir. İlk olarak 12. yüzyıldan sonra kurulmaya başlayan tarikatlar, süreç içinde birçok alt kollara ayrılmaktan kurtulamamışlardır. Bu sayı 400'lere kadar çıkmıştır. İslâm dünyasında 400 civarında olmakla birlikte aslında bütün tarikatlar, bir tasnife göre 12 ana tarikattan doğmuşlardır. Büyük bir kısmı var olmakla birlikte bütün bu tarikatların, bugün yaşadığı da söylenemez. Bir kısmı zaman içinde yok olmuştur. Yine süreç içinde aynı kaynaklardan beslenen birçok yeni tarikat da ortaya çıkmıştır.

400'e yakın farklı tarikat olmasına rağmen bunların birçok yönü birbirine benzemektedir. Bu tarikatların ortak yanı yorum kapısını açık tutmalarıdır. Bunun dışında her tarikatın başında Pir ya da Şeyh adı verilen önderleri vardır. Her tarikat, kendine özgü kurallara ve kıyafete sahiptir. Zikir yapmayan tarikat neredeyse yoktur. Yine her tarikatın oluşturduğu kendine özgü bir ortak kültürü vardır; bu ortak kültür, yaşamın şekillenmesini belirler. Her tarikatta, tasavvufi eğitimi tamamlayan kişilere icâzet adı verilen diploma verilmesi adet olmuştur. Bu diplomaya sahip olanlar, o tarikatları temsil etme hakkını da kazanır. Diğer bir ortak yan ise hemen hemen her tarikatın kol-şubelerinin olmasıdır. Bu şubeler, zaman içinde bazen müstakil bir tarikat halini de alırlar. Bir cemaat yaşamı şeklinde kendisini somutlayan tarikatlarda bu ortak yanlarının dışında en önemli ortak unsur bir gelir kaynağı olarak vakıflara sahip olmalarıdır.¹⁵

2. Celvetiyye Tarikatı

Bugüne kadar sayısız tarikatlar ortaya çıkmıştır. Gaye bir mürşid-i kamile bağlanmaktır. Kurulan bu tarikatlar içinde yaşanan usul ve metod farklılığı sebebiyle bazı şube ve kollara ayrılmış, başka bir adla yeni bir tarikat kurulmuştur. Celvetî tarikatı da Halvetiyye tarikatından ayrılarak kurulmuş bir tarikattır.

Arapça “celâ” kökünden gelen “ortaya çıkma, açığa çıkma” manasına gelen celvet, tasavvuf ıstılahı olarak, “sâlikin benliğinden arınmış ve ilâhî vasıflarla bezenmiş olarak halvetten çıkıp insanlara karışması anlamına gelen bir tasavvuf terimidir.”¹⁶ Sâlikin belli bir süre için dünyada hiçbir işle meşgul olmadan tamamen kendisini inzivaya çekmesi, bu süre içinde bütün kötü ve çirkin huylarını bırakıp iyi ve güzel huylar edinmeye çalışması halvet, bu işi başardıktan sonra toplum hayatına dönmesi celvettir. Celvet halindeki kulda benlikten eser kalmadığı için fiilleri Hakk'a nisbet edilir ve bunun mümkün olduğuna, “Attığında sen atmadın, ancak Allah attı”¹⁷ mealindeki ayet delil gösterilir.¹⁸

Selçuk Eraydın; “Celvet esasının her ne kadar bir tarikatın ismi olarak biliniyorsa da; gerçekte tüm tarikatların müşterek esasını teşkil ettiğini ifade etmektedir.”¹⁹ Halk ile iyi münasebet kurmaya (celvet) ihtiyaç duyan bir sufi mutlaka Hak ile sağlam bir halvete sahip olmalıdır. Ancak bu sayede celveti halvetinin himayesinde olabilir. O zahirde halk, batında ise Hak iledir. Celvette iken halvette, halvette iken celvettedir;

¹⁵ Geniş bilgi için bkz., Tahralı, *age.*, s. 3, Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul 1985, s. 191 vd., Eraydın, *age.*, s. 172 vd.

¹⁶ Süleyman Uludağ, “*Celvet.*” (DİA), Cilt: VII, Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 273.

¹⁷ Kur'an-ı Kerim, *Enfâl*, 8/17.

¹⁸ Bkz., Uludağ, *age.*, s. 273.

¹⁹ Eraydın, *age.*, s. 270.

celveti halvetine, halveti celvetine engel değildir. İlk sofilerin “kevn-bevn” dedikleri bu hal daha sonraları celvet-halvet deyimiiyle ifade edilmiştir. Nakşibendîler “halvet der-encümen” (halk içinde Hak ile olma) ifadesini aynı anlamda kullanmışlardır.²⁰

Celvetiyye, celvete mensup olanlara verilen isimdir. Celvet, halvetten çıkmaktır. Bu da itibarî olan her şeyi çıkarmak, hakikat elbisesini giymek demektir. Halvet ile celvet arasında (حلوة - جلوة) anlam ve imlâ açısından sadece noktadan başka bir fark yoktur. Celvet halvetin bir kolu gibidir.²¹

Celvet ve halvet kelimeleri, başlangıçta bir makam ve meşreb ifade ederken daha sonraları iki ayrı tarikatın adı olmuştur. Celvetiyye tarikatının ilk kurucusu olarak değişik isimler ileri sürülür. Bu değişik rivayetleri te’lif eden Bursalı İsmâil Hakkı der ki:

“*Celvetiyye tarikatı İbrahim Zâhid Gilânî (ö. 700/1300) devrinde bilâlî; Üftâde (ö. 988/1580) zamanında yarım ay; Hüdâyî (ö. 1038/1628) asrında ise dolunay durumundadır.*”²²

Muhyiddin İbn-i Arabî’ye göre insan nerede olursa olsun görür ve görülür bir halde bulunduğu bir bakıma halvet mümkün değildir. Halvette gizlilik şarttır. Gerçek halvet kulun kendi vücudunun Allah’a ait olduğunu bilerek benliğinden sıyrılması ve dünyada açık, görünen her şeyin Allah olduğunu anlamasıdır. Bu idrake ulaşan bir kimse her yerde ve her şeyde tecelli eden Allah’ı göreceğinden celvette iken bile halvettedir. Bununla beraber İbn-i Arabî celvetin daha üstün bir hal olduğunu söyler.²³

“Celvetiyye; Üftâde’nin şeyhi Hızır Dede’nin silsilesi, Akbıyık Sultan vasıtasıyla Hacı Bayram-ı Velî’ye ulaştığı için Bayramiyye’nin bir kolu sayılır. Bayramiyye ile Celvetiyye silsilesinin bu manada bir yakınlığı vardır. Bunun yanında “Bayramiyye silsilesinin Nakşibendiyye ile münasebeti dolayısıyla Celvetiyye bu tarikattan da bazı izler taşır. Mesela Nakşibendiyye’deki “nazar ber-kadem”, “halvet der-encümen” ve “hafî zikir” Celvetiyye’de de vardır.”²⁴

Celvetiyye ile Halvetiyye zuhurları itibariyle İbrahim Zâhid Gilânî’de birleştikleri gibi daha sonraki silsilelerinde de bir yakınlık göze çarpmaktadır. Bizzat Hüdâyî’nin, “Bizim tarîkimiz, hem halvetî, hem celvetîdir” diyerek Celvetiyye ile Halvetiyye’yi içi içe kabul ettiğine tanık olunmaktadır. Halvetiyye tarikatının Celvetiyye’ye silsile itibariyle olan yakınlığının yanı sıra gaye ve amaç bakımından da birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bunun en belirgin örneği her iki tarikatın benimsedikleri “tev’hîd ve esmâ” zikirleridir.²⁵

Celvetiyye tarikatı silsilesinin Aziz Mahmud Hüdâyî’ye kadar olan kısmını, Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* isimli eserinde şöyle vermiştir:

“1. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) 11/632

2. Hz. Alî Murtaza (r.a.) 48/668

3. Hasan Basrî (k.s.) 110/728

²⁰ Bkz. Uludağ, *age.*, s. 273.

²¹ Bkz. Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1993, s. 143.

²² Ömer Başkan, “Halkı İrşâd Çabasının Tefsire Yansımış Biçimi: Bursevî’nin Rûhu’l-Beyân’ı ve Tefsir Yöntemine Dair Bir Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, Sayı: 3, Samsun 2008, s. 134.

²³ Bkz., Uludağ, *age.*, s. 273.

²⁴ H. Kamil Yılmaz, “Celvet.” (*DİA*), Cilt: VII, Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 274.

²⁵ Bkz., Yılmaz, *Azîz Mahmud Hüdâyî...*, s. 226.

4. Habib Acemî (k.s.) 150/767
5. Dâvud Tâî (k.s.) 184/800-801
6. Ma'ruf Kerhî (k.s.) 200/815
7. Seriyî-i Sakâtî (k.s.) 253/867
8. Cüneyd Bağdâdî (k.s.) 297/909
9. Mîmşad Dîneverî (k.s.) 367/977
10. Muhammed Dîneverî (k.s.) 367/977
11. Muhammed el-Bekrî (k.s.) 400/1009
12. Kâdî Vahyu'd-dîn veya Vecihu'd-dîn (k.s.) 452/1060
13. Ömer el-Bekrî (k.s.) 487/1094
14. Ebu'n-Necîb Zıyâeddin es-Sühreverdî (k.s.) 563/1167
15. Kutbeddin Ebherî (k.s.) 623/1226
16. Şihâbüddin et-Tebrizî (k.s.) 638/1240
17. Seyyid Cemâleddin et-Tebrizî el-Ezherî (k.s.) 672/1273
18. İbrahim Zâhid Gilânî (k.s.) 700/1300
19. Safiyyüddin Erdebîlî (k.s.) 735/1334
20. Sadreddin Erdebîlî (k.s.) 794/1392
21. Alâeddin Alî Erdebîlî (k.s.) 833/1429
22. Hamîdüddin Aksarâyî (k.s.) 815/1412
23. Hacı Bayram Velî (k.s.) 833/1429
24. Akbıyık Meczûb (k.s.) 860/1455
25. Hızır Dede (k.s.) 918/1512
26. Mehmed Muhyiddin Üftâde (k.s.) 988/1580
27. Aziz Mahmud Hüdâyî (k.s.) 1038/162880"²⁶

Celvetiyye tarikatına giren kimsenin açlığa, susuzluğa, sülûka,²⁷ uzlete²⁸ alışma zorunluluğu vardır. Celvetiyye, tam anlamıyla Sünnî bir tarikattır. Bu tarikatta sulûk, esmâ ileddir. Celvetiyye tarikatında müridin vazifeleri şunlardır:

“1) Mürid her gün 100 istiğfar, 700 Kelime-i Tevhid, beş vakit namazdan sonra “Aleyhissalatü vessalam sallallahu aleyhi ve sellem”i tekrarlamak.

- 2) İki rekat işrak namazı kılmak.
- 3) Altı rekat Duha namazı, 12 rekat teheccüd kılmak.
- 4) Boş vakitleri Kur'an-ı Kerim okuyarak değerlendirmek.
- 5) Recep-Şaban ve Ramazan ayını oruçlu geçirmek.
- 6) Şevval ayında 6 gün oruçlu bulunmak.
- 7) Muharrem, Rebiü'l-evvel ve Zilhicce aylarında onar gün oruç tutmak.
- 8) Haftada iki gün (pazartesi-perşembe) oruçlu olmak.”²⁹

Bütün tarikatlarda olduğu gibi Celvetiyye’de de Hakka daha çabuk kavuşmak için bir Mürşid-i Kamil’e bağlanmanın zorunluluğu vardır. Mürid, mürşidine intisab ettikten sonra, mürşidinin talimatına uygun olarak zikir ve manevî mücahedeye başlar. İlk ve en önemli zikir, Kelime-i Tevhid’tir. Yani “Lâ ilâhe illa’llâh” sözüdür. Buna Tevhîd zikri denir. Mürid ilk zamanlar Tevhîd zikrini yaparken “Lâ ma'bude illa'llâh”

²⁶ Eraydın, *age.*, s. 430.

²⁷ Bir tarikata bağlanma. Bkz. Mehmet Kanar, *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul 2010, s. 648.

²⁸ Halktan uzak olarak yaşamaya alışmak. Bkz. Kanar, *age.*, s. 754.

²⁹ Eraydın, *age.*, s. 429-430.

manasını düşünür. İkinci mertebede Kelime-i Tevhîd'i "Lâ maksude illa'llâh" manasıyla zikreder. Üçüncü meritebe de ise "Lâ mevcude illa'llâh" (Allah'tan başka mevcut yoktur.) manası ile zikreder. Mürid Tevhid Nuru zahir oluncaya kadar bu zikre devam eder. Celvetiye tarikatında ikinci önemli zikir "Esmâ-i seb'a" zikridir. Allah'ın söz konusu yedi ism-i şerifi sırasıyla şunlardır. "Lâ ilâhe illa'llâh", Allâh, Hû, Hakk, Hayy, Kayyum, Kahhar. Bu yedi isim, nefsin yedi makamına tekabül etmektedir.

Celvetiye tarikatına giren müride, Şeyh şunları telkin ve tavsiye eder.³⁰

1) Her gün 100 defa "Estağfirullah el-azim" demek.

2) Her gün Peygamber Efendimiz (S.A.V.)'e 100 defa salat ve selam getirmek.

3) Günde 700 defa "Lâ ilâhe illa'llâh" ve her 20. veya 30.'da bir defa "Muhammedün Resulüllah" demek, mürid mürşidinin verdiği bu talimatın dışına çıkmaz.

4) Sabah namazından sonra güneş iki mızrak boyu yükselene kadar zikir ve tefekkürle meşgul olur.

5) İşrak vaktinden zevale kadar, 4-6 rekatlık kuşluk namazı kılmak.

6) Akşam namazının sünnetinden sonra 6 rekat "Evvabin" namazı kılmak

7) Gecenin üçte bir vaktinde kalkıp 2-12 rekatlık "Teheccüd" namazı kılmak

8) Pazartesi ve Perşembe günleri ile Zilhicce ve Muharrem'in 10 gününü Recep ve Şaban'ın tamamını oruçlu geçirmek

9) Daima abdestli bulunmak

10) Abdest aldığı zaman 2 rekat "Şükr-i Vudu" namazı kılmak.

Bundan başka mürid şunları yapmaya dikkat eder.

a) Tевbe ve inabeye ihtimam göstermek

b) Sünnete riayetkar olmak

c) Dünya malına tamah etmemek

d) Az yemek

e) Az konuşmak

f) Daima zikirle meşgul olmak

g) Şeyhe rabt-ı kalb etmek

h) Şeyhe itirazı terk etmek ve ona inanıp güvenmek.³¹

Celvetiler, dizleri üzerinde durarak zikrederler. Buna "Nısf-ı Kıyam" veya "Hızır Kıyamı" denir. Bir rivayete göre, kuud tevhidi sırasında Hz. Aziz Mahmud Hüdayî postunda otururken bir anda zikir meclisine "Hz. Peygamberimiz (S.A.V.)" (bir başka rivayete göre de Hz.Hızır a.s.) ın teşrif buyurduğunu kalp gözü ile görüp ayağa kalkmak istemiş, fakat Hz.Peygamberimiz (s.a.v.), kalkmamasını işaret edince, dizleri üzerinde yarı kalkmış olarak kalır ve zikre öylece devam edilir. O günden sonra bu şekilde zikir Celvetiyye de teamül haline gelmiştir.³²

Celvetiyye'de sülûkün dört mertebesi vardır: Tabiat, nefs, rûh ve sır. Tabiat mertebesinde sâlik, tabiatın gereği olan yeme, içme ve cinsî münâsebetten mücadele yoluyla uzaklaşmaya çalışmalıdır. Kısıtlı bir şekilde yer, içer ve belli bir süre evlenmez. Nefs mertebesinde nefsten kaynaklanan kötü huy ve sıfatlarını terketmeye çalışır. Nefsin kötü fiilleri iki türdür. Bir grubu kendi iradesi ile işlediği günahlar; diğerleri

³⁰ Bkz., Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*..., s. 185 vd.

³¹ Bilgi için bkz. Eraydın, *age.*, s.429-430.

³² Geniş bilgi için Bkz. Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*..., s. 203-222; www.ismailhakki.org, 15 Ekim 2011.

iyice yerleşmiş kötü huy ve alışkanlıklardır. Bunların her iki grubu da ancak riyazat ve mücahede ile ıslah edilebilir. Nefs, belli şekillerde ıslah edilip kontrol altına alınınca ruh ve sır mertebelerine yol açılmış olur. Ruh mertebesinde sâlik, nefsin kötü huylarının tasallutundan kurtulup rûhu ile irtibata geçmiş sayılır. Ruhun bozuk tarafı, marifet-i ilahiyyeden mahrûmiyettir. Bu yüzden ruhun terbiyesi ancak ilahi bilgiler ile olur. Ruh mertebesinde ilm-i ledün sırları zâhir olmaya başladığında sâlike “keşf” vâki olmaya başlar. Tabiat ve nefis mertebelerinde keşf yoktur. Sâlik rûh mertebesinde mârifet ve ilâhî aşkı elde ettikten sonra, sır mertebesine yükselir. Bu mertebenin gereği masivadan ilgiyi kesmek, Hakk’tan başkasına gönül vermemektir.³³

“Aziz Mahmud Hüdâyî, halvet ile celvetin iki yol ile Hakk’a ulaştığını söylediikten sonra, hacca çeşitli yollarla gidenlerin, neticede Mekke’de birleştiklerini hatırlatarak, halvet yolunun esmâdan başladığını ve usûl-i esmânın on iki olduğunu, fakat bunun ehlinin pek az bulunduğunu, kendi zamanında yedi isme ulaşmanın kemale ermiş sayılarak hilafet verildiğini, celvet ehlinin tevhid, riyâzet ve mücâhede ile sülûk ettiklerini belirtiyor.”³⁴

Tarikatın temel esasları şu üç kavramla sınırlandırılabilir:

1. Tezkiye: “La maksûde illallah” formuyla özdeşleştirilen kavram, terk-i dünya ile nefsi mâsivâdan arındırmak mefhumunu ifade eder.

2. Tasfiye: “La mahbûbe illallah” formunda ifadesini bulan bu kavram ise, kalbin her türlü kötülüklerden temizlenmesini ister.

3. Telciye: “La mevcûde illallah” formuyla özdeşleştirilen bu son kavram da, Allah’la bütünleşebilme safhasını işaret etmektedir.³⁵

a) Celvetiyye Tarikatının Şubeleri

Birçok tarikatta olduğu gibi Celvetiyye tarikatında da usul ve metod farklılığı sebebiyle -olsa gerek- şubeler meydana gelmiştir. Bu şubeleri kısaca tanıyalım.

i. Hakkiyye

Celvetî şeyhi Bursalı İsmâil Hakkı Bursevî’ye nispet edilen bir Celvetîlik şubesidir. İsmail Hakkı Bursevî’nin silsilesi Hz. Hüdâyî’ye şu şekilde ulaşır: Muk’ad Ahmed Efendi (ö. 1049/1639), Zâkir-zâde Abdullah Efendi (ö. 1068/1657), Atpazârî Osman Efendi (ö. 1102/1690), İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725). Çok genişleme ve büyüme imkan elde edememiş olan Hakkiyye, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Bursa’da temsil edilmiştir.³⁶

ii. Selâmiyye

Selâmiyye, Zâkirzâde Abdullah Efendi’nin halifesi Selâmî Alî Efendi’ye mensûp Celvetî şubesidir. Silsilesi Hüdâyî’den Selâmî Efendi’ye şu şahıslarla ulaşır: Muk’ad Ahmed Efendi, Zâkirzâde Abdullah Efendi, Selâmî Alî Efendi. Selâmî Alî Efendi’ye

³³ Bkz., Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*..., s. 216.

³⁴ Eraydın, *age.*, s. 429.

³⁵ Bkz. Başkan, *agm.*, s. 135.

³⁶ Bkz. Muslu, *age.*, s. 441; Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*..., s. 239.

nispet edilen Selâmîliğin en belirgin özelliği, Selâmî tacı terk sayısının on üçten on yediye çıkartılmasıdır.³⁷

iii. Fenâîyye

Fenâîyye, Celvetiyye'nin Selâmîyye kolunu kurmuş bulunan Selâmî Alî Efendi'nin halîfesi olan Kütahyalı Fenâî Alî Efendi'ye mensûptur. Alî Efendi, Selâmî Efendi'nin halîfesi olduğundan bu iki kolun silsileleri müşterektir. Fenâî Alî Efendi, Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa ile Osmanlı-Rus muhârebesine katılmış ve bu savaşta büyük faydalar göstererek bir sancak almıştı. Fenâî mahlâsıyla şüirler de yazmış bulunan Alî Efendi, Celvetiyye'de ictihâd etmiş ve kurduğu bu şubeye de kendi mahlâsına izâfeten Fenâîyye denilmiştir. Fenâî tacı 19 terklidir. Fenâî hankâhı şeyhinin evlâdlarının tacının tepe kısmı turuncu renkli olup diğerlerinin rengi yeşildir.³⁸

iv. Hâşîmiyye

Hâşîmiyye, Bandırmalı-zâde Mustafa Hâşim Baba'ya mensup olan Celvetî koludur. Hâşim Baba bâtunî eğilimleri nedeniyle Celvetîlerin yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Hatta Celvetî Asitanesi şeyhleri tarafından dışlanmış. Tarikatın silsilesi Hüdâyî'den iki koldan gelmektedir. Bu kollar şunlardır:

1. “Mehmed Fenâyî Efendi (1075/1664)
Tophâneli Şeyh Velîyyüddin Mücâhid Efendi (1108/1696)
Seyyid Hâmid el-Moravî (1139/1726)
Yûsuf Nizâmeddin b. Hâmid el-Bandırmavî (1161/1748)
Mustafa Hâşim Baba (1197/1782)
2. Muk'ad Ahmed Efendi (1049/1639)
Devâtî Mustafa Efendi (1060/1650)
Mustafa Erzincânî (1123/1711)
Yûsuf Nizâmeddin b. Hâmid el-Bandırmavî (1161/1748)
Mustafa Hâşim Baba (1197/1782)”³⁹

b) Tarikatın Günümüze Yansımaları

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin İstanbul'da çok fazla müridlerinin bulunmasının yanı sıra çeşitli bölgelere gönderdiği halifeleri sayesinde Anadolu ve Balkanlar'da yayılmaya başlayan Celvetiyye'nin özellikle İstanbul, İzmir, Balıkesir, Orta Anadolu ve Balkanlar'da bir hayli yaygınlaştığı görülmektedir. Hüdâyî'den sonra İstanbul'da aynı kuvvetle temsil edilmemekle birlikte nüfuzunu devam ettirmiş ve İstanbul son dönemlere kadar tarikatın en yaygın bulunduğu yer olma hüviyetini sürdürmüştür. Gerek Hüdâyî devrinde gerekse daha sonraki devirlerde Balkanlar'da Filibeli İsmail Efendi, Saçlı İbrahim Efendi, Atpazarı Osman Fazlı Efendi gibi seçkin şeyhler tarafından temsil edilen Celvetiyye Balkanlar'ın en yaygın tarikatlarından biri olmuş, ikinci merkezi durumunda bulunan Bursa'da ise Üftâde ve torunlarıyla, İsmail Hakkı Bursevî gibi şeyhler vasıtasıyla son dönemlere kadar itibarını devam ettirmiştir.

³⁷ Bkz. Muslu, *age.*, s. 474; Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî...*, 235 vd.

³⁸ Bkz. Muslu, *age.*, s. 483; Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî...*, s. 242.

³⁹ Bkz. Muslu, *age.*, s. 486; Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî...*, s. 242-243.

Celvetiyye'nin Üsküdar'daki merkez dergâhında Hüdâyî'nin vefatından sonra tekkelerin kapatılmasına kadar yirmi üç şeyh postnişin olmuştur. Dergâhın son şeyhi Abdülgafır Abid Efendi'dir (ö. 1946).

Celvetî tarikatı, kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretlerinin adına Üsküdar'da kurulmuş olan Aziz Mahmud Hüdâyî Vakfı etrafında faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir. “Kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da kulunun yardımcısıdır.” Hadis-i şerif ışığında bu vakfın çeşitli faaliyetleri hala devam etmektedir. Vakfın sosyal hizmetler ve eğitim hizmetleri adı altında devam eden yardımları günümüzde birçok kişinin imdadına yetişmektedir.

Sosyal Faaliyetleri

- *Erzak Dağıtım Ünitesi:* İstanbul'un muhtelif semtlerinde oturan ve vakıf personeline ihtiyaç sahibi oldukları yerlerinde tespit edilen 1500'ü aşkın aileye, vakfın bu işe tahsis edilmiş araçlarıyla her ay düzenli olarak erzak dağıtımı yapılmaktadır. 200 kadar aileye erzak yardımından ayrı olarak nakdi yardım da yapılmaktadır.

- *Aşevi Hizmetleri:* Hüdâyî Vakfı, kuruluşundan bu yana vakıf senedinde belirtildiği üzere, Hüdâyî hazretlerinin vakfiyesine uygun olarak cami külliyesinde bulunan yemekhanede hemen her gün ortalama iki yüzü sefer taşıyla evlere götürülmek üzere, beş yüz kişiye yemek çıkarmaktadır. Ramazan ayında ve mübarek gün ve gecelerde buradan yemek alanlar ile bu sayı bini aşmaktadır.

- *Sağlık Hizmetleri:* Fukara listesine kayıtlı olan ailelerin poliklinik hizmetleri, vakıf tarafından karşılanmakta ve ilaçları temin edilmektedir. Vakıf çevresinde bir kısım doktorlar, vakfın gönderdiği hastaları parasız muayene etmekte, vakıfça bu hastaların ilaç bedelleri karşılanmaktadır. Bir özel hastane vakfın hastalarına belli bir oran dahilinde teşhis ve tedavi imkânları sunmaktadır.

- *Aynı Eşya Yardımları:* Bağışlanan aynı eşyaların muhtaç kimselere ulaştırılma hizmeti, veren ile alan arasında önemli bir hizmet köprüsü vazifesini görmektedir. Bu hayır ocağına binlerce çift ayakkabı, binlerce takım giysi, tonlarca yakacak vb yardımlar, gelip gitmektedir. Halkımızın yakın alaka ve yardımlarıyla gerçekleşen bu hizmetlerin daha da yaygınlaşması için, büyük gayret sarf edilmektedir.

- *Cami Hizmetleri:* Vakıf, cami yaptırmak isteyen hayır sahibi kimselerle, cami ihtiyacı olan bölge insanlarını bir araya getirerek, çok sayıda caminin yapılması ve onarılmasına rehberlik etmektedir. Bu hizmetlerden başka gönüllü bir teşekkül olarak, nüfusu ve cemaati yoğun olan İstanbul camilerinde, temiz bir ortamda ibâdet imkânı sağlamak üzere câmi halılarını yıkamak için, özel halı yıkama ünitesi oluşturmuştur. Çevre camilerinin halılarının periyodik olarak parasız yıkanmasını sağlayan bu ünite, her yıl ortalama 115 camiye hizmet vermektedir.

- *Düğün, Hayır Pazarı, Toplantı vb. Sosyal Faaliyetler:* Hüdâyî Vakfı, gelirlerine katkıda bulunmak isteyen annelerin ve genç kızların, el emeği göz nuru ürünlerini, “Hayır Pazarı”/Kermes adı altında belli organizasyonlarla değerlendirmektedir.

Zaman zaman kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerine, yakın ve uzak çevreye kendini tanıttak programlar icra etmektedir.

Özellikle Ramazan-ı Şerif ve Kurban Bayramı, Hüdâyî'de âdeta bir şenliktir. İftarlar, ikramlar, sevgi ve şefkat tezahürleri, Üsküdar'ın bu kutlu tepesinde çok farklı bir iklim oluşturmaktadır.

Eğitim Faaliyetleri:

- *Kur'an Kursları*: Çeşitli merkezlerdeki vakıf adına faaliyet gösteren Kur'an kurslarının tüm ihtiyaçları bu vakıf tarafından karşılanmaktadır.

- *Öğrenci Yurtları*: Orta ve yüksek öğrenim öğrencilerine yönelik yurt hizmetleri, vakfın kuruluşundan itibaren eğitim alanında yaptığı hizmetlerden biridir.

- *Burs Hizmetleri*: Vakıf müesseselerinde kalan ihtiyaç sahibi orta öğrenim, yüksek öğrenim, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine seviyelerine göre burslar vermektedir. 80 ile 200 TL arasında değişen burs miktarları tahsil hayatında sıkıntısı olan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

- *Lisansüstü Eğitim Hizmetleri - İlmi Araştırmalar Merkezi (İLAM)*: Hüdâyî vakfı, ilim hayatına katkılarıyla da örnek bir sivil toplum kuruluşudur. 1993-1994 yılında başlattığı kısa adı İLAM olan İlmi Araştırmalar Merkezi'ni kurmuştur ve çok sayıda akademisyen ve araştırmacının yetişmesine vesile olmaya devam etmektedir.

- *Akraba Ulus ve Topluluklara Yönelik Öğrenci Eğitim Hizmetleri*: Hüdâyî vakfı, gerek YÖS (Yabancı Uruklu Öğrenci) imtihanı ile üniversitelere kayıt yaptıran yabancı öğrencilerin bir kısmına, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın YÖK aracılığı ile Türki Cumhuriyetler, Kafkaslar, Balkanlar, diğer akraba ulus ve topluluklardan lisans, yüksek lisans ve doktora için getirdiği öğrencilerin bir bölümüne iâşe ve ibate (barındırma) imkânları sunmakta ve geçinebilecekleri ölçüde burs temin etmektedir.⁴⁰

Sonuç

İslam dünyasında tarikatlar, kökleri daha eskilere dayanmakla birlikte ilk olarak 12. yüzyıldan sonra görülmeye başlar. Bunun en önemli nedeni bu süreçte ortaya çıkan toplumsal ihtiyaçlardandır. Mevcut İslâmi kurallar toplumların değişik kesimlerinin sorunlarına yeterince cevap veremediği zaman, önce mezhepler, ardından da bir kaç asır sonra tarikatlar toplumsal hayatta belirlemeye başlamıştır.

Celvetî tarikatı Aziz Mahmud Hüdâyî tarafından kurulmuş ve çok kısa zaman içinde gelişmeye başlamıştır. Bilhassa 18. yüzyılda İstanbul, Bursa, Balıkesir, Edirne ve Balkanlarda çok hızlı gelişme sürecine girmiştir. Bu gelişmenin sonucunda tarikat nüfuzunu bir hayli artırmıştır. 18. yüzyılda bu tarikata mensup şairler yetişmiş ve eserlerinin çoğunu tasavvuf alanında vermiştir. Günümüzde de eserleri araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkartılarak bilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Celvet halinin Hz. Peygamber'in hayatında da karşılığı vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) vahiy gelmeden önce Hira Dağı'nda "halvet" halinde idi. Vahyin gelişi ile birlikte halkın arasına karışmış ve nübüvvet ile birlikte "celvet" haline geçmiştir. Dolayısıyla celvet, halvetten daha yüce bir mertebedir. Celvet halk arasında Hak ile beraber olmaktır. Celvetiyye tam anlamıyla sünnî bir tarikattir. Celvetiyye, Üftâde zamanında yükselmiş, Hüdâyî ile birlikte zirve dönemini yaşamıştır. Aziz Mahmud Hüdâyî hayatta iken on binlercesi İstanbul'da olmak üzere yüz binlere varan müridi vardı. Celvetiyye'nin ikinci merkezi konumunda bulunan Bursa'da ise gerek Üftâde'nin torunları, gerekse İsmail Hakkı gibi şeyhler vasıtasıyla tarikat yüzyıllar boyu itibarını devam ettirmiştir. Celvetiyye, Anadolu ve Rumeli dışında pek yaygın değildir.

⁴⁰ Tarikatın sosyal ve eğitim faaliyetleri hakkında bilgiyi bizzat vakfa gidilerek ve vakfın çıkardığı katalog olan "1985'ten Günümüze Uzanan Hüdâyî Yolu, Aziz Mahmud Hüdâyî Vakfı Üsküdar'dan Dünyaya Açılan Kapı" adlı eserden, ayrıca <http://www.budayivakfi.org> (15 Ekim 2011) faydalanılarak ortaya konmuştur.

Celvetiyye tarikatı, Üftâde'den sonra daha da ilerlemiş olup ilim ve amel yönünden zengin bir geleneğe sahiptir. Sadece Hüdâyî ve İsmail Hakkı Bursevî'nin eserleri bu geleneği anlamak için yeterlidir.

Osmanlı padişahlarının bazıları bu tarikata mensup olması bu tarikatın hem nitelik, hem de nicelik açısından, Osmanlı toplumunda etkin olduğunu gösterir. Osmanlı padişahlarının bu tarikata mensubiyetleri kesin olmasa bile, bu padişahların bu tarikata önem vermesi ve şeyhlerin bazılarının bu padişahların yanında yer alması bu görüşü desteklemektedir. Sadece Osmanlı Padişahları değil, siyaset, askerlik, fikir ve sanat dünyasının önde gelenlerinin de, bu tarikattan etkilendikleri görülür. Celvetilik gerek nitelik, gerekse nicelik olarak Türk insanını ve toplumunu oldukça etkilemiştir.

Kaynakça

- BARDAKÇI, M. Necmettin, *Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf*, Fakülte Kit., Isparta 2000.
- BAŞKAN, Ömer, "Halkı İrşâd Çabasının Tefsire Yansımış Biçimi: Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ı ve Tefsir Yöntemine Dair Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, Sayı: 3, Samsun 2008.
- CEBECİOĞLU, Ethem, "Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIX, Ankara 1987.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Mealî Kerim*, Mürşid Çantay Yay., İstanbul 1980.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 24. Baskı, Ankara 2007.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981.
- KABAKLI, Ahmet, *Tasavvuf, Tarikat, Edebiyat*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 2006.
- KAM, Ferit-Ayni, M. Ali, *İbn Arabî'de Varlık Düşüncesi*, İnsan Yay., İstanbul 1992.
- KANAR, Mehmet, *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul 2010.
- KARA, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa 1993.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul 1985.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, Haz., Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991.
- MUSLU, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- TAHRALI, Mustafa, *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Tasavvuf Notları*.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Celvet", (DİA), C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Yay., İstanbul 1993.
- YILMAZ, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- YILMAZ, Hasan Kamil, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetî Tarikatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982.
- YILMAZ, Hasan Kamil, "Celvet." (DİA), Cilt: VII, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Yay., İstanbul 1993.
- <http://www.ismailhakki.org>. 05.10.2011
- <http://www.hudayivakfi.org> 05.10.2001